

Ο Dostoevsky η πατροκτονία και οι κρίσεις επιληψίας

Σάββας Μπακιρτζόγλου ψυχολόγος-ψυχαναλυτής

Ο Freud μελέτησε τον χαρακτήρα και τη διαδρομή ζωής του συγγραφέα μεταξύ 1927-28. Έγραφε ότι διακρίνουμε τέσσερα χαρακτηριστικά στην πλούσια προσωπικότητά του: τον δημιουργικό **καλλιτέχνη**, τον **νευρωτικό**, τον **ηθικοπλαστικό** και τον **αμαρτωλό**.

Ο Freud τον τοποθετούσε πολύ κοντά στον Shakespeare ως προς την καλλιτεχνική του αξία, με προεξάρχουσα τη νουβέλα του «*οι αδερφοί Karamazon*». Σημείωνε ταυτόχρονα ότι σχετικά με το θέμα της κατανόησης της **καλλιτεχνικής δημιουργίας** η ψυχανάλυση σηκώνει τα χέρια της ψηλά. Θεωρούσε ότι μόνο κάποιος που έχει φτάσει κάποτε στον πυθμένα της **αμαρτίας** θα μπορούσε να κατακτήσει το αποκορύφωμα της ηθικής. Ο ηθικός άνθρωπος είναι κάποιος ο οποίος «*αντιδρά στον πειρασμό, μόλις τον αισθανθεί μέσα στην καρδιά του, χωρίς να ενδίδει σ' αυτόν*» (σελ. 177). Κάποιος ο οποίος επανειλημμένως αμαρτάνει και στη συνέχεια τύπτεται και ηθικολογεί δεν έχει καταφέρει να φτάσει στην ουσία της εγκράτειας. Επ' αυτού ο Freud φέρνει το παράδειγμα των βαρβάρων, όπως ο Ivan ο τρομερός, οι οποίοι σκότωναν και τιμωρούνταν γι αυτό, έτσι ώστε τελικά η τιμωρία να έχει καταστεί μια πραγματική **τεχνική** (συμβιβαστικός μηχανισμός) η οποία αενάως τους επέτρεπε να (ξανά) σκοτώνουν.

Ο Dostoevsky παλεύοντας σκληρά για να **συμβιβάσει** τα ένστικτά του με το κοινωνικό γίνεσθαι κατέληγε να υποτάσσεται στις *Αρχές*: τόσο στην τοπική/κοσμική, στον Τσάρο (συντηρητικός ρωσικός εθνικισμός), όσο και στην πνευματική, στον Θεό των Χριστιανών. Ο Freud αναγνωρίζει εδώ το ασθενές σημείο αυτής της «*μεγάλης προσωπικότητας*». Διατεινόταν ότι ο συγγραφέας όχι μόνον είχε

χάσει την ευκαιρία να γίνει ένας Δάσκαλος και Καθοδηγητής της ανθρωπότητας, αλλά, επιπροσθέτως τον είχε τοποθετήσει ανάμεσα στους τροφίμους των φυλακών: είχε καταδικάσει τον εαυτόν του στην αποτυχία εξαιτίας της **νεύρωσής** του.

Ο Freud θεωρούσε τον Dostoevsky ούτε αμαρτωλό, ούτε εγκληματία. Αναγνώριζε δύο κεντρικά χαρακτηριστικά στον **εγκληματία**: έναν άνευ ορίων εγωισμό, και μια ισχυρή καταστροφική ενστικτώδη προδιάθεση. Ο κακοποιός δεν αγαπά, δεν συγκινείται από τα ανθρώπινα αντικείμενα. Αντιθέτως ο Dostoevsky έψαχνε απεγνωσμένα για αγάπη και είχε μια τεράστια ικανότητα να αγαπά (αγαπούσε και βοηθούσε εκεί που θα είχε λόγους να μισεί και να εκδικείται, όπως στην περίπτωση της πρώτης του γυναίκας και του εραστή της). Εντούτοις οι χαρακτήρες στο λογοτεχνικό του έργο είναι βίαιοι, δολοφόνοι και εγωιστές, γεγονός που προδιαθέτει ώστε να υποθέτουμε ανάλογες τάσεις εντός του, συνδυαστικά με κάποια γεγονότα της ζωής του, όπως το πάθος του για την χαρτοπαιξία και μια προσωπική μαρτυρία του ίδιου για ασέλγεια εις βάρος ενός νεαρού κοριτσιού. Ο Stefan Zweig (στον Freud 1927) σημείωνε χαρακτηριστικά ότι δεν τον σταματούσαν τα αναχώματα/εμπόδια της μικροαστικής ηθικής.

Στην πραγματικότητα όμως, το πολύ ισχυρό καταστροφικό ένστικτο του Dostoevsky το οποίο κάλλιστα θα μπορούσε να τον είχε μετατρέψει σε εγκληματία, στην αληθινή του ζωή στρεφόταν πρωτίστως **εναντίον** του **ίδιου** του εαυτού του (μέσα του αντί για έξω), εκφραζόμενο με τη μορφή **μαζοχισμού** και **τύψεων**. Άλλωστε ο Freud αναγνώριζε στην προσωπικότητά του και **σαδιστικά** χαρακτηριστικά όπως η οξυθυμία του, η αγάπη του να τρομοκρατεί, και δυσανεξία του ακόμα και απέναντι σε αυτούς που αγαπούσε: *«Έτσι, σε μικρά πράγματα ήταν σαδιστής εις βάρος των άλλων ενώ σε μεγαλύτερα πράγματα ήταν στην πραγματικότητα μαζοχιστής, άλλως ειπείν, ο ηπιότερος, ευγενικότερος, και βοηθητικότερος όλων»* (σελ.179).

Ο Freud θεωρούσε την προσωπικότητα του Dostoevsky πολύπλοκη λόγω της εκσεσημασμένα έντονης συγκληνισιακής ζωής του, της εγγενώς διαστροφικής του προδιάθεσης και του καλλιτεχνικού του ταλέντου. Ο ίδιος ο συγγραφέας χαρακτήριζε τον εαυτόν του **επιληπτικό**, κάτι που και ο κόσμος εξίσου θεωρούσε, εξαιτίας των σοβαρών κρίσεων που πάθαινε και κατά τις οποίες έχανε τη συνείδησή του, εμφορείτο από μυϊκούς σπασμούς και υπέφερε από την προσήκουσα κατάθλιψη.

Κατά τον Freud συνέτρεχαν πολλοί λόγοι ώστε η φερόμενη ως επιληψία να μην ήταν, ενδεχομένως, παρά ένα σύμπτωμα της νευρώσεώς του, μιας «επιληψίας» **υστερικής** προελεύσεως. Σε αυτήν την περίπτωση, μολονότι δε θα αμφισβητούνταν οι αμιγώς παθολογικές αιτίες, οι κρίσεις θα όφειλαν την πρώτη/αρχική τους εμφάνιση σε ψυχικά αίτια (π.χ. ένας τρόμος) ή θα ήταν η συνέπεια άλλης φύσεως ψυχικών διεγέρσεων. Σημειώνουμε ότι, μεταξύ πολλών άλλων σοβαρών συμπτωμάτων, στην επιληψία έχουμε μια προοδευτική έκπτωση των γνωστικών λειτουργιών (ακρωτηριασμός των διανοητικών/ πνευματικών λειτουργιών). Εντούτοις σε άλλες περιπτώσεις αυτές οι κρίσεις δεν επηρεάζουν την πνευματική εξέλιξη του ασθενούς ούτε τη συναισθηματική /συγκινησιακή του ζωή.

Ο Freud πρότεινε ότι η **επιληψία** αφορά σε έναν μηχανισμό που αφορά σε αφύσικες ενστικτώδεις εκφορτίσεις είτε αυτές οφείλονται σε εγκεφαλικές δραστηριότητες (σοβαρές ιστολυτικές ή τοξικές φλεγμονές) ή /και σε ανεπαρκή έλεγχο της ψυχικής/λιβιδινικής οικονομίας, λόγω σεξουαλικών συγκρούσεων οι οποίες έχουν τοξικές συνέπειες: *«η επιληπτική αντίδραση... είναι επίσης αναμφίβολα στη διάθεση της νευρώσεως της οποίας η ουσία είναι να ξεφορτώνεται, δια της σωματικής οδού, ποσότητες ερεθισμών τις οποίες δε μπορεί να διαχειριστεί διαδορετικά»*(σελ.181). Άλλωστε παλαιότεροι γιατροί προσομοίαζαν την εμπειρία του **οργασμού** με την ελάσσονα επιληψία: ήταν σα να αναγνώριζαν στην σεξουαλική πράξη έναν φυσιολογικό τρόπο αδειάσματος της διέγερσης ερειδόμενο επί της επιληπτικής μεθόδου. Έτσι η επιληπτική κρίση γίνεται ένα σύμπτωμα της **υστερίας** προσαρμοζόμενη διαμέσου αυτής κατά το ιδίωμα της φυσιολογικής σεξουαλικής αποφόρτισης.

Διακρίνουμε λοιπόν ανάμεσα στην **οργανική** και τη **συναισθηματική επιληψία**. Όταν κάποιος υποφέρει από την πρώτη νοσεί στον εγκέφαλο ενώ όσοι υποφέρουν από τη δεύτερη είναι **νευρωτικοί**. Στην πρώτη περίπτωση η ψυχική του ζωή διαταράσσεται, ενώ στη δεύτερη η φύση της συναισθηματικής του διαταραχής είναι η ουσία αυτής καθεαυτής της νευρώσεώς του. Είναι πολύ πιθανόν ο Dostoevsky να υπέφερε από τη δεύτερη, χωρίς αυτό να αποδεικνύεται απόλυτα.

Οι περιγραφές των κρίσεων από τον ίδιο τον συγγραφέα δε φαίνεται να ρίχνουν αρκετό φως ως προς την πιθανή «υποδόρια» σχέση ανάμεσα σ' αυτές και τα βιώματα

της ζωής του. Το πιθανότερο είναι ότι ανάγονταν στην **παιδική** του ηλικία, ότι ξεκίνησαν με ηπιότερα συμπτώματα και ότι δεν πήραν την αμιγώς επιληπτική τους μορφή παρά μετά από ένα βασανιστικό συμβάν στην ηλικία των οκτώ, τη **δολοφονία** του μπαμπά του. Ο Fulop-Miller (στον Freud 1927) σημειώνει «...στην παιδική ηλικία του συγγραφέα συνέβη κάτι φοβερό, αλησμόνητο και εναγώνιο επί του οποίου ενεγράφησαν τα πρώτα σημάδια της ασθένειάς του» (σελ.185). Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι κρίσεις του Dostoevsky –και κατά τις μαρτυρίες αυτού του ίδιου– σταμάτησαν τελείως στη διάρκεια της εξορίας του στη Σιβηρία, εντούτοις άλλες πληροφορίες το διαψεύδουν. Επί αυτού ο Freud βεβαιώνει πως το μόνο σίγουρο είναι πως η κάθειρξή του στην σιβηρική φυλακή τροποποίησε την παθολογική του κατάσταση.

Ο Freud (1927) μας επιστρά την προσοχή στο ότι, δυστυχώς, δε μπορούμε να εμπιστευόμαστε τις αυτοβιογραφικές δηλώσεις των νευρωτικών. Η κλινική εμπειρία έδειξε ότι η μνήμη τους εμφορείται από διαστρεβλώσεις/παραποιήσεις οι οποίες αποσκοπούν στην αποσύνδεση του οργανισμού από δυσάρεστες συνδέσεις και δυσφορικούς συνειρμούς.

Στους «*Αδελφούς Karamazon*» συναντάμε τη σύνδεση ανάμεσα στον **φόνο** του **πατέρα** και την κακιά μοίρα του πατέρα του ίδιου του Dostoevsky η οποία αποτελεί το σοβαρότερο **τραύμα** της ζωής του: η αντίδραση του σ' αυτό συνιστά το κρίσιμο σημείο της νεύρωσής του. Οι πρώτες κρίσεις του στην παιδική ηλικία (πριν να οργανωθούν σε επιληπτικές) παράπεμπαν στο **θάνατο**, εμφορούντο από το φόβο του θανάτου και επρόκειτο για καταστάσεις λήθαργου και υπνηλίας. Στην εποχή που ήταν ακόμα μικρό αγόρι ήταν ένα είδος ξαφνικής **μελαγχολίας**, όπως ο ίδιος διηγείτο αργότερα σε ένα φίλο του, σα να επρόκειτο να πεθάνει επί τόπου. Μάλιστα ο αδερφός του μετέδιδε πως, όταν ο συγγραφέας ήταν μικρός, συνήθιζε να αφήνει σημειώσεις πριν πάει για ύπνο λέγοντας ότι φοβόταν μήπως πέσει σ' αυτό το είδος του **ύπνου/θανάτου** στη διάρκεια της νύχτας και τότε ήταν που εκλιπαρούσε ώστε αυτός ο θάνατος να καθυστερήσει για πέντε ημέρες.

Αυτές οι **κρίσεις** του εν είδει θανάτου σημαίνουν την **ταύτιση** του συγγραφέα με κάποιον πεθαμένο «*είτε με κάποιον νεκρό, είτε με κάποιον που βρίσκεται στη ζωή αλλά τον θάνατο οποίου εύχεται το άτομο*. (σελ. 183). Στην δεύτερη περίπτωση η

κρίση αποκτά την αξία μιας **τιμωρίας** για το υποκείμενο εξαιτίας των ευχών θανάτου για κάποιον άλλο. Για το αγόρι αυτό το *άλλο πρόσωπο*-του οποίου εύχεται το θάνατο-συνήθως είναι ο πατέρας του και η (υστερική) κρίση **συμπυκνώνει το νόημα** της αυτοτιμωρίας εξαιτίας μιας επιθυμίας θανάτου εναντίον ενός μισητού πατέρα: *«ήθελες να σκοτώσεις τον πατέρα σου, έτσι ώστε εσύ ο ίδιος να πάρεις τη θέση του. Τώρα έγινες ο πατέρας σου, αλλά ένας νεκρός πατέρας-ιδού ο συνήθης μηχανισμός των υστερικών συμπτωμάτων. Και, επιπροσθέτως: τώρα ο πατέρας σου θα σε σκοτώσει»*. (σελ.184). Το 1912-13 στο έργο του *«Τοτέμ και Ταμπού»* ο Freud σημείωνε ότι η **πατροκτονία** είναι το πρωταρχικό έγκλημα της ανθρωπότητας και του ατόμου: τα μέλη της **πρωτόγονης ορδής** (αδέρφια) συνασπίστηκαν για να σκοτώσουν τον τυραννικό Πατέρα τους και να του πάρουν (κλέψουν) την εξουσία. Διαμέλισαν το σώμα του και το έφαγαν σε ένα **τοτεμικό γεύμα**. Έκτοτε τύπτονται για την αποτρόπαια πράξη τους, φτιάχνουν εκκλησίες και συγκεντρώνονται σ'αυτές για να εξιλεώνονται.

Η σχέση του αγοριού με τον πατέρα είναι **αμφιθυμική**. Μαζί με το **μίσος** του γι αυτόν που γυρεύει να ξεφορτωθεί ως αντίπαλο και ανταγωνιστή, συνήθως σοβεί και μια ποσότητα τρυφερότητας προς εκείνον. Το αγόρι θέλει να γίνει σαν τον πατέρα (ταύτιση) επειδή τον θαυμάζει αφενός, αλλά και επειδή θέλει να τον ξεπετάξει έξω από το πόδια του για να ιδιοποιηθεί τη μητέρα. Το όλο εγχείρημα προσκρούει σε εμπόδια, γιατί το παιδί κάποια στιγμή καταλαβαίνει ότι η απόπειρα του να διώξει το μπαμπά του ως αντίπαλο θα είχε ως συνέπεια την τιμωρία του με **ευνουχισμό**. Έτσι παραιτείται από την πρόκληση να ξεφορτωθεί τον πατέρα και να κατέχει τη μητέρα. Εντούτοις, αυτή η επιθυμία διατηρείται στο ασυνείδητο (μέσω της απόθησης) και κάνει την εμφάνισή της υπό τη μορφή τύψεων. Έχουμε εδώ την φυσιολογική διαδικασία, το πεπρωμένο του οιδιποδείου ψυχοσυμπλέγματος.

Ο Freud (1927) επισημαίνει την πολυπλοκότητα του οιδιπόδειου, στην περίπτωση κατά την οποία ο παράγων της **αμφισεξουαλικότητας** είναι-εγγενώς-έντονα ανεπτυγμένος στο αγόρι. Σ'αυτές τις περιπτώσεις, για να μη χάσει τον ανδρισμό του υπό το κράτος του άγχους ευνουχισμού, η διφυλική του προδιάθεση ισχυροποιείται παρεκκλίνοντας προς τον γυναικείο προσανατολισμό: το αγόρι θέτει τον εαυτόν του στη θέση της μαμάς του και αναλαμβάνει το ρόλο της ως αντικείμενο αγάπης του

μπαμπά του. Όμως και αυτή η λύση θέτει προβλήματα, αφού μια τέτοια επιλογή θα σήμαινε εξίσου ότι είναι ευνουχισμένο, κάτι που αποστρέφεται με τρόπο (η θεματική της απόρριψης/άρνησης του θηλυκού): πρόκειται για τον φόβο της εκθήλυνσης. Ο ευνουχισμός είναι αποτρόπαιος και είναι απόρροια/τιμωρία είτε του μίσους για τον πατέρα (επιθυμία αφανισμού του), είτε αποτέλεσμα και προϋπόθεση της αγάπης του για αυτόν (ομοφυλόφιλος έρωτας). Κατά τον Freud είναι η έντονη εγγενής διφυλετική τάση του υποκειμένου η οποία καθίσταται ένας προδιαθεσικός παράγων για την εγκατάσταση της νεύρωσης και, στην περίπτωση του Dostoevsky, της επιληψίας.

Κατά τον Kestenberg (στη Γιαννουλάκη 2005), υστερικός είναι αυτός/η ο οποίος/α ασυνείδητα παλεύει με την ευχή να είναι ταυτόχρονα και τα δύο φύλα, άνδρας και γυναίκα. Προσπαθεί δηλαδή ν'απαρτιώσει αρσενικές και θηλυκές αναπαραστάσεις ή στοιχεία. Ταυτόχρονα είναι αυτός/η ο οποίος/α έχει δυσκολία ειδικότερα ως προς τις θηλυκές πλευρές (θηλυκές ταυτίσεις). Σε κάθε ανθρώπινο όν η υστερία αφορά στο **θηλυκό** στοιχείο το οποίο το Εγώ του επιζητεί ν'αποδιώξει από το συνειδητό. Η θέση αυτή αφήνει το κορίτσι να εμπλέκεται, όπως και το αγόρι, σε δύο παράλληλες πεποιθήσεις: αντιπαλότητα με τον πατέρα ως προς την κατοχή της μητέρας και αντιπαλότητα με τη μητέρα ως προς την κατοχή του πατέρα. Υπό αυτό το πρίσμα αποπλανεί τον καθένα με τη σειρά του, νοιώθοντας την προδοσία και από τους δύο και μένοντας τελικά ανικανοποίητο.

Φαίνεται πως η αμφιφυλόφιλη προδιάθεση ήταν ίδιον του Dostoevsky με την έννοια μιας λανθάνουσας /απωθημένης **ομοφυλοφιλίας**, κάτι που φαίνεται από τον κεντρικό ρόλο που έπαιξαν στη ζωή του οι ανδρικές φιλίες, από την αιγισματική επίδειξη τρυφερότητας απέναντι στους ανταγωνιστές του σε θέματα κατάκτησης γυναικών, αλλά και από διάφορα στιγμιότυπα του λογοτεχνικού του έργου.

Ο Freud στο «Τοτέμ και ταμπού» σημειώνει ότι *«ο πατέρας είναι ο φοβερός εχθρός των σεξουαλικών ενδιαφερόντων της παιδικής ηλικίας. Η τιμωρία που επισείει ο πατέρας είναι ο ευνουχισμός ή το υποκατάστατό του, η τύφλωση»* (σελ.164). Η ταύτιση του παιδιού με τον πατέρα καταλήγει στην εγκατάσταση εντός του, ενός **Υπερεγώ** το οποίο, ως ο κληρονόμος της γονεϊκής επιρροής (κανόνες, κ.λ.π) είναι επιφορτισμένο με πολύ σημαντικές λειτουργίες. Αν ο πατέρας ήταν σκληρός, βίαιος και ωμός, το Υπερεγώ του παιδιού χτίζεται καθ'όμοίωσιν οπότε, στη σχέση Εγώ-Υπερεγώ,

επανεργοποιείται η απωθημένη παθητικότητα (εκθήλυνση): το «Υπερεγώ βάζει κάτω το Εγώ». Πρόκειται για ένα **σαδιστικό** Υπερεγώ και ένα Εγώ **μαζοχιστικό**, ένα γυναικείο υπόβαθρο. Αυτό οδηγεί στην ανάπτυξη μιας μεγάλης **ανάγκης τιμωρίας** στο υποκείμενο, το οποίο τοιουτοτρόπως «προσφέρεται» εν είδει θύματος στο πεπρωμένο και ικανοποιείται διαμέσου της κακομεταχείρησής του από το Υπερεγώ (τύψεις): η κάθε μορφή τιμωρίας είναι, σε τελευταία ανάλυση, ένας ευνουχισμός και ως τέτοιος μια **ικανοποίηση/εκπλήρωση** της αρχικής παθητικής στάσης απέναντι στον πατέρα (παθητική συνιστώσα της απωθημένης γυναικότητας). Ο Freud (1927) σημειώνει χαρακτηριστικά: «*ακόμα και το Πεπρωμένο δεν αποτελεί εν τέλει παρά μια μεθύτερη προβολή του πατέρα*» (σ.185).

Οι οιδιπόδειες παιδικές αντιδράσεις μπορεί να αποδράμουν προοδευτικά αν η πραγματικότητα δεν τις τροφοδοτεί περαιτέρω. Στην περίπτωση όμως του Dostoevsky ο πατέρας-τον οποίο το αγόρι ούτως ή άλλως φοβάται -ήταν επί του πραγματικού εκσεσημασμένα **βίαιος**: ο χαρακτήρας του παρέμεινε ίδιος, ή ακόμα περισσότερο, υποτροπίαζε συν τω χρόνω, οπότε ταυτόχρονα φούντωνε το μίσος του συγγραφέα και οι ευχές θανάτου εναντίον του «κακοήθους» πατέρα. Ο Freud υπογραμμίζει πόσο επικίνδυνο πράγμα είναι όταν η πραγματικότητα εκπληρώνει αυτές τις απωθημένες επιθυμίες, εδώ ή δολοφονία του πατέρα. Τότε η φαντασία εξισώνεται με την πραγματικότητα, έτσι ώστε να εντείνονται οι αμυντικοί μηχανισμοί του υποκειμένου. Είναι από τη δολοφονία και μετά που οι κρίσεις του συγγραφέα άρχισαν να αποκτούν τον **επιληπτικό** τους χαρακτήρα. Μέσω της ταυτίσεως με τον νεκρό πατέρα, αυτές έγιναν εξίσου φρικτές με τον τραγικό θάνατο του μπαμπά του. Εντούτοις σε αυτές υφέρει/συμπυκνώνεται και μια υπέρτατη ευδαιμονία **θριάμβου**, ένα αίσθημα απελευθέρωσης που παραπέμπουν στα συναισθήματα που φαίνεται ότι βίωσαν τα αδέρφια της πρωτόγονης ορδής όταν άκουσαν τα μαντάτα του θανάτου του Πατέρα τους. Ήταν ένα γλέντι (τοτεμικό γεύμα) που κατέληξε στη συνέχεια, στην στυγερότερη τιμωρία τους, τις τύψεις: είναι η αλληλουχία του θριάμβου και του πένθους των αδερφιών της πρωτόγονης ορδής.

Αν πράγματι ο Dostoevsky δεν υπέφερε από τις επιληπτικές κρίσεις κατά την κάθειρξή του στη Σιβηρία, γίνεται κατανοητό ότι, καθώς τιμωρείτο με άλλον εσωτερικό τρόπο (ενοχές), δεν τις χρειαζόταν πια. Φαίνεται ότι η **ανάγκη** της **τιμωρίας** του ήταν απαραίτητη για την **ψυχική** του **οικονομία**. Ο συγγραφέας ήταν

πολιτικός κρατούμενος, η καταδίκη του ήταν άδικη και μάλλον αυτό το γνώριζε, εντούτοις την αποδέχτηκε, μολονότι δεν την άξιζε: αφέθηκε στα χέρια του Τσάρου- ο βασιλιάς εν είδει πατρικού υποκατάστατου-για να υποστεί την τιμωρία που του άξιζε εξαιτίας του «αμαρτήματός» του ενάντια στον πραγματικό του πατέρα. Αντί να αυτοτιμωρηθεί άφησε να τιμωρηθεί από τον απεσταλμένο του πατέρα του, τον Τσάρο. Ο ίδιος διηγείτο σε έναν φίλο του ότι η ευερεθιστότητα και η κατάθλιψη μετά από μια επιληπτική κρίση οφείλονταν στο γεγονός πως ο ίδιος αισθανόταν **εγκληματίας**, ότι δε μπορούσε ν' απαλλαγεί από αυτό το αίσθημα και ότι κουβαλούσε πάνω του ένα φορτίο μιας απροσδιόριστης/άγνωστης ενοχής που τον συνέθλιβε. Φαίνεται ότι ποτέ δεν τον εγκατέλειψαν οι τύψεις εξαιτίας της πρόθεσής του να σκοτώσει τον μπαμπά του. Αυτή ακριβώς η εσωτερική συνθήκη καθόρισε και τη στάση του απέναντι στην κρατική εξουσία και την πίστη του στο Θεό. Υποτάχθηκε στον Τσάρο, ενώ στην πραγματικότητα αμφιταλαντευόταν μεταξύ πίστης και αθεϊσμού. Ήταν εξαιρετικά διανοούμενος ώστε να μη μπορεί να αντιλαμβάνεται τις δυσκολίες στις οποίες οδηγούσε η θρησκευτική πίστη. Στο ιδεώδες του Χριστού ήλπιζε να βρει έναν τρόπο ν'απελευθερωθεί από τις τύψεις του και ακόμα περισσότερο να διαδραματίσει έναν ρόλο εν είδει Ιησού Χριστού. Εντούτοις αντιδρούσε επειδή το θρησκευτικό αίσθημα, καθώς αυτό ερείδεται επί της **υικής ενοχής** παρούσας εντός του ανθρωπίνου είδους, τον κατέκλυζε σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην μπορεί να το ξεπεράσει.

Ο Freud σημειώνει πως τρία από τα αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας όλων των εποχών, ο **Οιδίπους Τύραννος** του Σοφοκλή, ο **Άμλετ** του Shakespeare και οι **Αδερφοί Καραμαζον** του Dostoevsky πραγματεύονται όλα το ίδιο θέμα, την **πατροκτονία**. Και στα τρία, το κίνητρο για την διάπραξη είναι η αντιπαλότητα για μια γυναίκα. Ήταν απεριόριστη η συμπάθεια του ρώσου συγγραφέα για τους εγκληματίες (ταύτιση μαζί τους), τόσο τους κοινούς, όσο και τους πολιτικούς και θρησκευτικούς οι οποίοι τροφοδότησαν το λογοτεχνικό του έργο. Είναι όμως μόνο προς το τέλος της ζωής του που επέστρεψε πίσω στον **αρχέγονο εγκληματία**, τον **πατροκτόνο**, χρησιμοποιώντας τον, διαμέσου ενός αριστουργήματος, για να κάνει την προσωπική του **εξομολόγηση**. Η συμπάθεια του για τους εγκληματίες δεν είχε να κάνει με οίκτο, αλλά θύμιζε το **δέος** με το οποίο αντιμετώπιζαν στο παρελθόν τους παράφρονες και τους επιληπτικούς. Ένας εγκληματίας ήταν γι αυτόν σχεδόν ένας Απελευθερωτής/Σωτήρας ο οποίος κουβαλούσε πάνω του την ενοχή των άλλων. Από

τη στιγμή που κάποιος είχε ήδη εγκληματήσει όλοι οι υπόλοιποι μπορούσαν να απαλλάσσονται από την ανάγκη της διάπραξης. Με αυτήν την έννοια κόσμος θα όφειλε να είναι ευγνώμων απέναντι στον εγκληματία.

Μέσα από τις σημειώσεις του ίδιου αλλά και από το ημερολόγιο της γυναίκας του, γνωρίζουμε το παθολογικό πάθος του για τα τυχερά παιχνίδια: ήταν δεινός **τζογαδόρος**. Όπως σε πολλούς νευρωτικούς, το ενοχικό αίσθημα του Dostoevsky μορφοποιήθηκε σε φορτίο χρέους. Εκλογίκευε την μανία του με το πρόσχημα ότι επιχειρούσε, μέσω των κερδών του, να επιστέψει στη Ρωσία χωρίς να παρεμποδισθεί σ' αυτό από τους δανειστές του. Όμως αυτό δεν ήταν παρά ένα πρόσχημα ως προς το πάθος του για τα τυχερά παιχνίδια και ο συγγραφέας ήταν εξαιρετικά οξυδερκής και έντιμος για να το παραδεχθεί: γνώριζε ότι το κεφαλαιώδες θέμα ήταν το παιχνίδι αυτό καθαυτό, "*le jeu pour le jeu*". Ενδεικτικό αυτού είναι ότι ποτέ δε σταματούσε πριν να χάσει τα πάντα. Κάθε φορά υποσχόταν στη γυναίκα του και ορκιζόταν στο λόγο της τιμής του να μην ξαναπαίξει, ή να μην ξαναπαίξει μέσα στη μέρα... Και, όπως ο ίδιος αφηγείται, αθετούσε τις υποσχέσεις του. Όταν οι χασούρες του τον έφταναν σε ελεεινή κατάσταση αντλούσε από αυτήν την κατάσταση μια παθολογική ικανοποίηση. Τότε ενώπιον της γυναίκας του ευτελιζόταν, κατσάδιαζε τον εαυτόν του και την ενθάρρυνε να τον περιφρονήσει αυτή ή ίδια και να ξεστομίσει πόσο πολύ μετάνιωνε που είχε παντρευτεί έναν τέτοιο γέρο αμαρτωλό. Έχοντας τοιουτοτρόπως «μαστιγωθεί» επαρκώς, ξεκινούσε ξανά την επόμενη μέρα έναν καινούργιο κύκλο. Είναι ενδιαφέρον ότι, κατά τις μαρτυρίες της γυναίκας του, το μόνο πράγμα που έδινε αληθινές **ελπίδες** σωτηρίας ήταν η λογοτεχνική του παραγωγή, η οποία παραδόξως, ποτέ δεν πήγαινε καλύτερα παρά μόνο όταν τα είχε χάσει όλα και είχε ενεχυριάσει και τα τελευταία αγαθά της οικογένειάς του. Εκείνη βέβαια δεν είχε κατανοήσει ότι, όταν το **ενοχικό** του αίσθημα είχε επαρκώς ικανοποιηθεί από τις τιμωρίες που ο ίδιος επέβαλλε στον εαυτόν του, αμβλυνόταν η αναστολή του για καλλιτεχνική δουλειά, οπότε μπορούσε να κάνει μερικά ακόμα βήματα προς την επιτυχία.

Σε μια επιστολή του προς τον Fliess (1897) ο Freud υποστήριξε ότι η **αρχέγονη ψυχαναγκαστική εξάρτηση** (μανία) είναι ο **αυνανισμός**. Οι μεθύστερες εθιστικές εξαρτήσεις δεν είναι παρά υποκατάστατά του. Το βίτσιο του αυνανισμού αντικαθίσταται από τον εθισμό στον τζόγο: η έμφαση εδώ δίνεται στην παθιασμένη δραστηριότητα των χεριών καθώς ο παίκτης «παίζει». Σε αυτές τις διαδικασίες

υποκατάστασης διατηρούνται αναλλοίωτα -όπως ακριβώς στον αυνανισμό-η άκρατη φύση του πειρασμού, οι μονίμως αθετημένες αποφάσεις για διακοπή της δραστηριότητας, η υπέρτατη ηδονή, και η ενοχική συνείδηση που λέει στο υποκείμενο ότι αυτοκαταστρέφεται (αυτοκτονεί).

Εν κατακλείδι, ο εθισμός στον τζόγο με τις αποτυχημένους αγώνες του υποκειμένου να «σπάσει» τη συνήθεια είναι μια **επανάληψη** του ψυχαναγκασμού του **αυνανισμού**. Το πάθος για τα παίγνια είναι *ανάλογο* του πρωτογενούς καταναγκασμού για αυνανισμό. Άλλωστε το «*παίζει*», «*παίζω*» είναι τα προσφιλή απαρέμφο και ρήμα που χρησιμοποιούνται διεθνώς για να περιγραφεί η αυνανιστική δραστηριότητα των χεριών επί των γεννητικών οργάνων. Σε τελευταία ανάλυση, σε όλες τις περιπτώσεις σοβαρής **νεύρωσης** επιτελεί σημαντικό ρόλο η αυτοερωτική ευχαρίστηση της πρώιμης παιδικής ηλικίας και της εφηβείας, με τους προσήκοντες φόβους των κυρώσεων.

Βιβλιογραφία

Freud S. «Τοτέμ και ταμπού», εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1978

Freud S. “Dostoevsky and Parricide”, S.E. vol. 21, The Hogarth Press, London, 1961

«Οιδίπους», περιοδικό ψυχανάλυσης, τ.1, εκδ. Ποταμός, Αθήνα 2009